

Lafferton Luca

Időkapszula 1919-ből

1919 távolinak tűnik, jól megvan a történelemkönyvek, tankönyvek és tudományos publikációk lapjain, sőt, online is, de nem örvend olyan komoly hírnévnek, mint sok megelőző és következő évtársa. Talán azért, mert 1919 maga volt a káosz és kilátástalanság: az első világháború után, de még a hivatalos végszó, Trianon előtt vagyunk, kétségbeesítő gazdasági és morális válság közepette, a Monarchia szétesett, az államhatárok ide-oda tologatása zajlik, terror követ terrort. Emellett felüti fejét a spanyolnátha, amely éppen a legéletereősebb korosztályt támadja meg, és okozza világszinten több ember pusztulását, mint maga a Nagy Háború.

Hajdú Farkas-Zoltán erről a zűrzavaros évről írt kötetet. Négyszáz oldal, de a jellemzően bekezdésnyi hosszúságú fejezetek miatt mégis olvasóbarát. A könyvet számos grafikai munka díszíti, Vidák Zsoltnak köszönhetően.

A szerző az 1919-es évet a tizenkét hónap mentén mutatja be, amelyben a szereplők mindennapi életéből láthatunk mozaikockákat. Egyfajta időkapszula ez, méghozzá értelmiségi szemszögből, hiszen híres magyar és nem magyar írók, művészek lépnek színre. Mintha egy korabeli kulturális újságíró elhatározta volna, hogy egy éven keresztül gyűjteni fogja az általa kiszemelt emberek életének híreit, pletykáit, naplórészleteit. Mintha valaki ma hírességek Facebook-posztjait, a napi magyar és nemzetközi

történelem egyes eseményeit jegyezne fel, majd gyúrná elbeszéléssé, hogy így engedjen egy évnvi betekintést a korba.

A mű Bánffy Miklós gróf színre lépésével kezdődik, aki a világháborút lezáró béketárgyalások apropóján indul kiküldetésre – egyelőre nem Párizsba. Nem véletlen, hogy éppen egy kolozsvári magyar az első szereplő, hiszen már a könyv címe is a Trianon okozta történelmi tudathasadásra utal. A zárszóból kiderül, hogy a kifejezést Láng Gusztáv irodalomtörténésztől vette át a szerző, Láng ugyanis számos alkalommal érzékelt a Kádár-korban tartott, erdélyi irodalommal kapcsolatos előadásai során, hogy hiányos a csonka Magyarországon élő magyarok magyarságtudata. A „csonkamagyar” kifejezéssel ő tehát nemcsak magára az elcsatolás tényére utalt (bár akkoriban ez éppen elég volt a botrányhoz), hanem arra is, hogy a megcsonkított országban maradtak történelmi emlékezte – akarva-akaratlan – hiányossá vált. A rendszer-váltás óta bár változott az anyaország határon túli magyarsághoz fűződő viszonya, mégis elgondolkodtató, hogy Hajdú Farkas-Zoltán jóval a Kádár-korszak után ezt a könyvcímet választotta.

Bánffy Miklós neve ma is többet mond az erdélyi magyaroknak, mint a magyarországiaknak. Viszont rögtön a következő fejezetben olyan közismert szereplők lépnek színre, mint Thomas Mann, Bartók, Kodály, Einstein, Füst Milán és Freud, és aztán egy szűkebb réteg számára ismert személyek is megjelennek, például Gombaszögi Frida vagy Bulányi György.

Az 1919-es év egyéni sorsok szintjén sem jó hangulatban kezdődött. Bánffy a nemzetért aggódott (és tett), Füst Milán – ahogy általában – depressziós, Bartók és Kodály reményvesztettek voltak szakmai lefokozásuk miatt, a hónap végén pedig meghalt Ady Endre (kommentálja: Móricz Zsigmond; a temetésen Babits tekintetét vizslatja: özvegy Ady Endréné, Csinszka). André Gide a boldogság lehetetlenségéről beszélt. Gombaszögi Fridát megtámadta egy féltékeny rajongója (a „*merénylet megrázza a mindentől mélyen megrázott Füst Milánt*”), Franz Kafka pedig elkapta a spanyolnáthát, ami ebben a 2020-as, járványos évben különös súlyt ad az olvasmányélménynek. Mindeközben cseh csapatok szállták meg

a Felvidéket, Románia pedig Erdély bekebelezéséről közölt proklamációt. De azért akadtak boldog szereplők is, például Thomas Mann, aki finomakat evett, jól keresett, ismert és elismert íróvá vált. Hasonlóképpen Albert Einstein, aki januárban éppen Svájcban élvezte a napfényt, a tájat és a finom csokoládét. Neki a későbbiekben is az volt a legfőbb gondja, hogy mennyi tiszteletdíjat csikarhat ki munkáltatóitól, persze (volt) felesége ösztökélésére.

Az elbeszélő további szereplőket is felvonultat az év során, de kialakul egy „törzsgárda”, akik időről időre visszatérnek. A narrátor és a szereplők váltakozva említik a történelmi eseményeket és a köznapi érdekességeket. Februárban például olvashatunk a repülés történetének kezdetéről, eközben Budapesten a nemrég eltemetett Ady Endréről ír a Nyugat, Szegeden Móra Ferenc a Kultúrpalota igazgatójaként feljegyezi, hogy betörték a múzeumba a „komenista elvtársak”, Csíkszeredában pedig komoly a baj a spanyolnátha miatt.

Az elbeszélő néhol szinte bulváros vizekre evez, például Móricz Zsigmond naplójába pillantva: „*Van egy fiókom, ami tele van erotikus írásokkal, képekkel, fényképekkel. Ez a fiók a nagy Vulva, amely a legtöbb kéjt adja (...)*”. Majd következik Freud pályafutásából egy képkocka, aztán újra a már bemutatott szereplőkről olvashatunk. A műben mindvégig velünk van Csinszka, aki kétségtelenül a legüditőbb szereplője az évnek, Babitsot ostromló szerelmes levelei miatt.

Megjelenik a színen Kassák Lajos is, aki a frissen alakuló Tanácsköztársaságban még nem tudhatott a vörös terrorról, amely a Szamuely Tibor vezényelte Lenin-fiúk brutális gyilkosságaiban csúcsosodott ki. Mivel a könyv első fejezetétől az utolsóig jellemző, hogy térben mindenféle kötöttség nélkül cikázik az elbeszélő, egy idő után már nem hat abszurdnak, hogy egyes brutális jeleneteket teljesen más hangvételű írások követnek: például a vörös vérengzés után egy semmilyen szálon nem kapcsolódó erotikus történetet olvashatunk, amelyben éppen Németországban lép fel a Barrisons Sisters, és amelynek Thomas Mann – elborzadó – szemtanúja.

Bár a visszatérő szereplők mellett mindig lépnek színre újak (például Csontváry, Csáth, Lukács György), de a sor, szerencsére,

véges. A mozaikosság ellenére is kirajzolódnak fajsúlyos motívumok, ilyen például a már említett kommunista terror, ahol szinte helyszíni tudósítóként vagyunk jelen rablások, gyomorforgató gyilkosságok, akasztások alkalmával. A szereplők életútjából az is kiderül, hogy az értelmiség egy része lényegében kritika nélkül támogatta a Magyarországon létrejött zsarnoki világot (Lukács György), sokan pedig a kommunizmus távolról szépnek hangzó eszméje miatt álltak ki mellette (Kassák, Bartók, Móricz) – igaz, közülük sokan annál nagyobb csalódással fordultak el tőle, miután megismerték a rendszer valódi működését.

Néhány hétköznapi ember sorsába is beleláthatunk. Visszatérő szereplő egy Ghizela nevű erdélyi magyar lány, aki megpróbál elszakadni otthonától, a paraszti háztól, mert boldogulását a román iskolákban és lehetőségekben látja, anyja nem kis szomorúságra. A hétköznapi sorssal szemben pedig megjelenik a kontraszt is, hiszen a határ másik felén éppen a román hadsereg foglalja el az országot, Budapesten át egészen Nyugat-Magyarországig.

Augusztus 1-jén a proletárdiktatúra bukásáról olvashatunk, amelynek helyébe rögtön egy másik terror lép. Az év Horthy bevonulásával, a Lenin fiúk felakasztásával, a fehérterrorral és Clemenceau magyar békedelegációért küldésével zárul történelmi szinten, de a főszerep továbbra is a hétköznapi élet filmkockáié lesz.

A könyv tehát rövid, egymástól független történetek összességéből áll, amelyek összetartó kapcsa az 1919-es év és annak személyes megélése. Az események minden hónap végén egy Ipse nevű ember szürrealista álmában sűrűsödnek – ez kevésbé sikerült eleme a műnek, a sajátos összegzések inkább kizökkentik az olvasót. Hajdú Farkas-Zoltán alaposan utánajárt ennek az időszaknak, amelyet jól tükröznek a szereplők naplóiból kiválasztott idézetek, illetve ezek átírásai. De másokat is idéz a szerző, Füst Milán természetét például Nádas Péter szavaival festi le, szerinte ő a magyar irodalom legnagyobb monománja és hipochondere, aki egész életében a halálra várt. Eredeti naplóbejegyzést többek közt Bánffytól olvashatunk a világháborús béketárgyalások kapcsán: „*Akkor még azt hittük, hogy ez érdekel*

valakit odakiinn.” Vagy éppen Móra Ferencről: „*Mindenki parancsol, és senki se tudta, kinek kell szót fogadni (...), mindenki bele-tömörült valamilyen tanácsba, és soha tanácstalanabb nem volt ez a boldogtalan ország. (...)*”. Noha bőven találunk szó szerinti idézeteket a könyvben, azok a hitelesség miatt kerültek bele, a mű nem naplómontázs.

Hajdú Farkas-Zoltán több kötetes író, műfordító és néprajzos, könyve is izgalmas elegyű olvasmány, amely műfajilag nem könnyen besorolható: regényes elbeszélésfüzér, „dokumentumfikciós” mű. Ilyen értelemben hasonlít Balázs Attila 2013-ban megjelent *Pokol mélyén rózsakert* című könyvére, amely a Rózsa Flores Eduardo-ügy apropóján született, és amelyben szintén számos magyar és nemzetközi híresség szólal meg az adott téma kapcsán, hol idézet, hol átirás, hol drámai dialógus formájában.

A *Csonkamagyar* 1919-et szikár, visszafogott hangnem, kifinomult stílus, tájékozottság és intellektuális humor jellemzi. A történetek elmesélésekor a szerző nem súlyoz, nem minősít, nem foglal állást, megmarad közvetítői szerepben. Ennek ellenére, vagy pont ezért, az elmondott történetek mellett nem lehet érzelmek nélkül elmenni. Nehéz időszak volt ez (is) Magyarországon és másutt, de az élet végül mindig ment tovább, ezt az évet is túl lehetett (kellett) élni, bízva egy szebb jövőben. Ahogy pedig a világtörténelem minden időszakában, úgy ebben az évben is akadtak boldog pillanatok.

Minden erénye ellenére a mű terjedelme túllépte azt a határt, ami feszessé tette volna. Tizenkét hónap nehezen tömöríthető, de egy idő után sok lesz, és tartalmilag repetitívvé válik a „sztorik” tengere, amelyek között akadnak gyengébbek is. Technika-
ilag viszont legfeljebb az kifogásolható, hogy a bibliográfia helyenként nem elég pontos. A *Csonkamagyar* 1919 színvonalas, szórakoztató társadalmi-történelmi visszatekintés egy évszázaddal ezelőtti izgalmas korszak izgalmas évébe, amely meghozza az olvasó kedvét a kor alaposabb megismeréséhez.